DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.12>

УДК 343.98

Ю. Ю. Нізовцев,

кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7641-6403>,

e-mail: nizovtsev.yurii@gmail.com

Окремі проблемні питання методичного забезпечення судово-експертних досліджень зображень тильної сторони кистей рук

Із розповсюдженням систем відеонагляду дедалі більшого значення набуває ідентифікація підозрюваних осіб за такими відеозаписами. Зважаючи на носіння масок, не завжди можна ідентифікувати особу за зображенням обличчя. Іще одним елементом зовнішності, який зазвичай не прикрито одягом, є тильна сторона кистей рук. Водночас методичне забезпечення експертного дослідження зображень кистей рук має певні прогалини. Метою статті є виявити та висвітлити наявні проблемні питання методичного забезпечення судово-експертного дослідження зображень тильної сторони кистей рук. Зазначено сучасні наукові напрацювання у цій галузі. Проведено аналіз експертних спеціальностей на предмет їх відповідності розглянутому виду досліджень. За результатом аналізу зроблено висновок, що дослідження зображень тильної сторони кистей рук наразі відповідає водночас декільком експертним спеціальностям. Також висловлено думку про недосконалість сучасної системи експертних спеціальностей в Україні.

Ключові слова: криміналістика, судова експертиза, дослідження зображень рук, експертна спеціальність, методичне забезпечення.

Постановка наукової проблеми. Останніми роками дедалі більшого поширення набули різноманітні системи відеоспостереження. Хоча якість відеофіксування таких систем поступово поліпшується, її не завжди достатньо для ідентифікації осіб. Однак, навіть за достатньої якості можуть виникнути ситуації, коли на відеозаписі не зафіксовано обличчя підозрюваної особи (наприклад, у зв'язку з карантинними вимогами обличчя може бути прикрите маскою), а відображено лише інші ознаки її зовнішності (інші частини тіла, динамічні ознаки тощо). Поміж зображень частин тіла особливе місце посідають зображення тильної сторони кисті руки. Це пояснюється тим, що зазвичай кисті рук є оголеними (навіть узимку люди не завжди носять рукавички), і тильний бік долоні добре видно. Отже, дослідження зображень тильної сторони кистей рук набуває дедалі більшої актуальності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Певні аспекти дослідження слідів рук у своїх працях розглядали такі видатні науковці-криміналісти, як Р. С. Белкін, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, М. В. Салтєвський, М. Я. Сегай, А. В. Іщенко та ін. Наприклад, наочно висвітлює історію виявлення, фіксування та дослідження слідів пальців рук В. В. Юсупов ¹. Проблеми використання дактилоскопічної інформації в розслідуванні злочинів розглядає А. О. Логвиненко ². Схоже питання, а саме проблеми та перспективи криміналістичного дослідження слідів дактилоскопічного походження досліджують у своїй публікації Т. І. Савчук, Т. С. Костюкова та І. А. Грецьких ³.

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань і публікацій щодо дослідження слідів рук людини, науково-методичне забезпечення дослідження зображень тильної сторони кистей рук донині залишається недостатньо розробленим.

Мета статті. Дослідити останні науково-методичні напрацювання у галузі судово-експертного дослідження зображень кистей рук, виявити та висвітлити наявні проблемні питання.

Викладення основного матеріалу дослідження. 2006 р. фахівці Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України розробили методичні рекомендації «Ідентифікація особи за фотографічними зображеннями кистей рук» ⁴ (хоча й незначні за обсягом — усього 27 сторінок) — перший в Україні методичний матеріал за цією тематикою. Ці методрекомендації складалі чотири розділи (один з яких мав три підрозділи), вступ, висновок і список використаної та рекомендованої літератури:

«Вступ

1. Анатомічні особливості будови кисті руки
2. Фотографування кисті руки
3. Порядок проведення дослідження
 - 3.1. Попереднє дослідження наданого та порівняльного зображень
 - 3.2. Порівняння кистей рук за загальними ознаками

¹ Юсупов В. В. Сліди пальців рук: історія виявлення, фіксації, дослідження. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2. С. 190—201. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_2_28 (дата звернення: 25.02.2021).

² Логвиненко А. О. Проблеми використання дактилоскопічної інформації в розслідуванні злочинів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 174—178. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2017_1_29 (дата звернення: 25.02.2021).

³ Савчук Т. І., Костюкова Т. С., Грецьких І. А. Проблеми та перспективи криміналістичного дослідження слідів дактилоскопічного походження. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 109—113. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.3.14> (дата звернення: 25.02.2021).

⁴ Ковальов К. М., Нізовцев Ю. Ю. Ідентифікація особи за фотографічними зображеннями кистей рук : метод. рек. Київ, 2006. 27 с.

3.3. Порівняння кистей рук за окремими ознаками

4. Оцінка результатів порівняння та формулювання висновку

Висновок

Список використаної та рекомендованої літератури».

У цих методрекомендаціях розглянуто анатомічну будову кисті руки та її аномалії; окремо наведено рекомендації щодо фотографування кисті руки для порівняльного дослідження; особливу увагу приділено порядку проведення дослідження. У межах попереднього дослідження порівняно загальні характеристики знімків, умови фотографування, якість фотозображень. Порівнювати кисті рук запропоновано за такими загальними ознаками: кольором, довжиною, шириною та загальними особливостями; формою, рельєфом, контуром, довжиною, шириною, кольором, розміром вільного краю й особливостями нігтів. Більш широким є спектр окремих ознак: розмірні характеристики; особливості узору шкіри; видиме розміщення вен; індивідуально-набуті особливості (татування, шрами, ампутації, малюнок загару тощо). Опис ознак подано у супроводі наочного ілюстративного матеріалу та пояснень, зокрема, щодо їх стійкості й ідентифікаційного значення.

Передусім ці методрекомендації призначалися для ідентифікації за зображеннями тильних сторін кистей рук з камер спостереження банкоматів. Авторіві невідомі випадки їх застосування саме за таким призначенням, натомість ці методрекомендації застосували на практиці 2012 р. під час проведення низки портретних експертиз за відеозаписами з інтернету. Тоді фахівці провели ідентифікацію кількох осіб за зображеннями їхніх облич, зафіксованих частково, та зображеннями кистей рук.

Науково-методичне забезпечення судово-експертного дослідження тильної сторони кисті руки отримало своє продовження 2019 р. в навчальному посібнику «Судові експертизи в процесуальному праві України», де розглянутому питанню присвячено підрозділ 2.1.3 «Експертиза слідів тильної сторони кисті руки»¹ (який не містить ілюстрацій і значно менший за обсягом, аніж методрекомендації «Ідентифікація особи за фотографічними зображеннями кистей рук»; натомість у ньому більш чітко прописано певні методичні положення). Загалом згаданий підрозділ містить: дані про експертні завдання й об'єкти експертизи (основні об'єкти, матеріали досудового слідства, зразки тильної сторони кистей рук); типові питання, які фахівці вирішують під час проведення експертизи слідів тильної сторони кисті руки; особливості призначення експертизи.

Станом на сьогодні в Українському науково-дослідному інституті спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України на стадії розроблення перебуває методичний посібник із судово-експертного дослідження зображень тильної сторони кистей рук. У цьому посібнику планується не лише поєднати кращі ознаки описаних вище робіт, а й оновити ілюстративний матеріал.

¹ Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. ; за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ, 2019. С. 150—152.

Незважаючи на поступовий прогрес у розвитку науково-методичного забезпечення судово-експертного дослідження зображень тильної сторони кисті руки, деякі проблемні питання залишилися до сьогодні. Одним із них є визначення належності цього виду досліджень до певної експертної спеціальності.

Наразі існують декілька точок зору щодо визначення належності дослідження зображень тильної сторони кисті руки до певної експертної спеціальності: це трасологічна, фототехнічна та портретна експертизи; причому є аргументи на користь кожної із цих спеціальностей.

Так, відповідно до п. 5.1 розд. I Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі — *Рекомендації*), основними завданнями трасологічної експертизи є «ідентифікація або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами — відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностика (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо)»¹.

У п. 5.4 цього самого розділу визначено, що «розрізняються такі основні підвиди трасологічної експертизи: експертиза слідів рук людини; експертиза слідів ніг людини, її взуття, шкарпеток, панчіх; експертиза слідів рукавичок, одягу людини, слідів пошкоджень на об'єктах, слідів нашарувань на об'єктах; експертиза слідів ніг (лап) тварини; експертиза знарядь, агрегатів, інструментів, холодної зброї і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами, експертиза слідів знаряддя та інструментів; експертиза слідів транспортних засобів; експертиза замкальних та контрольних засобів; експертиза слідів поділу цілого на частини; експертиза рельєфних знаків на металі, пластмасі та інших матеріалах; експертиза вузлів та петель.

Не виключається можливість проведення трасологічної експертизи за слідами інших слідоутворювальних об'єктів, зокрема зубів (інших частин тіла людини або тварини), різного роду предметів масового виробництва тощо. <...>».

Наприклад, слід тильної сторони кисті руки на певній поверхні, виявлений за допомогою дактилоскопічного порошку та вилучений на дактилоскопічну плівку, є об'єктом трасологічної експертизи. Це не викликає сумнівів. Однак, відображення тильної сторони кисті руки у фотознімках або відеозаписах фактично є різновидом слідів рук, де носієм слідів є не дактилоплівка, а такі фото- або відеозображення. Тобто відмінність — лише в носії.

¹ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.02.2021).

Отже, аргументи на користь визначення належності дослідження зображень тильної сторони кисті руки до трасологічної експертизи, а саме до експертної спеціальності 4.1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини»¹, є доволі вагомими. Саме тому підрозділ 2.1.3 «Експертиза слідів тильної сторони кисті руки» у навчальному посібнику «Судові експертизи в процесуальному праві України» наведено в розділі трасологічних експертиз.

Водночас уважне дослідження положень п. 6 «Експертиза слідів рук (дактилоскопічна експертиза)» розд. I згаданих Рекомендацій свідчить, що основним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами її рук, залишеними на місці події. Експертиза слідів рук вирішує і ряд неідентифікаційних завдань, пов'язаних із визначенням механізму слідоутворення, особливостями будови руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками слідоутворювального об'єкта.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань дактилоскопічної експертизи виглядає так:

- Чи є на об'єкті сліди рук?
- Чи придатні дані сліди для ідентифікації особи?
- Чи залишені сліди рук конкретно (однією) особою?
- Чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях?
- Чи є на даному предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації?
- Якою рукою і якими пальцями руки залишено сліди?
- Які особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?
- Якими ділянками поверхні долоні залишено сліди?
- у результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)?
- Чи були сліди до вилучення на поверхні конкретного об'єкта?
- Чи є ознаки перенесення вилучених слідів з однієї поверхні на іншу?»².

Як бачимо, положення Рекомендацій сформульовано так, що дослідження тильної сторони кисті руки цілком можна вважати складовою також дактилоскопічної експертизи (а саме експертної спеціальності 4.6 «Дактилоскопічні дослідження»).

На користь фототехнічної експертизи свідчить положення п/п. 17.1.4 розд. I Рекомендацій, згідно з яким одним з основних завдань фототехнічної експертизи є ідентифікація предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на знімках (негативах) та відеозаписах. Відповідно, одним

¹ Додаток 5 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказом Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 25.02.2021).

² Науково-методичні рекомендації ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.02.2021).

із типових питань, які має вирішувати фототехнічна експертиза, є: *«Той самий чи інший об'єкт (предмет, приміщення, ділянка місцевості тощо) зафіксовано на даних фотознімках (кінокадрах, відеозаписах), що надані для проведення експертизи?»*.

Отже, якщо у трасологічній експертизі є посилання на об'єкт (сліди рук), то у цьому разі маємо посилання на носій (фото- та відеозображення).

Відповідно до п. 18.1 Рекомендацій основним завданням портретної експертизи є ідентифікація особи (трупа) за фотознімком (фотокарткою, негативом) та відеозаписом. У п. 18.3 та 18.4 Рекомендацій визначено, що *«порівняльними матеріалами для ідентифікації особи за фотознімком можуть бути достовірні фотографії та відеозапис цієї особи (любительські, професійні, а також експериментальні). Доцільно, щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення»*, а *«ідентифікація трупа проводиться шляхом порівняння фотознімка трупа з прижиттєвими знімками. Знімки самого трупа повинні бути зроблені не тільки у фас, профіль, а й у декількох інших ракурсах, оскільки серед прижиттєвих знімків може не бути зразків, на яких особа зображена у фас або профіль»*.

Як бачимо, лише в регламентуванні фотографування трупа згадано про обличчя й окремо названо фас, профіль і декілька інших ракурсів. Отже, цілком можна припустити, що у цьому разі ідентифікація особи відбувається не лише за зображенням обличчя. Це підтверджує також назва експертної спеціальності 6.2 — «Ідентифікація особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями»: тобто йдеться про ідентифікацію особи за ознаками зовнішності, при цьому коло цих ознак не обмежено обличчям — це може бути, зокрема, і тильна сторона кисті руки.

Висновки. Отже, дослідження зображень тильної сторони кисті руки формально відповідає декільком експертним спеціальностям. При цьому на користь кожної експертної спеціальності існують вагомі аргументи. З одного боку, на думку автора, це дає змогу експертам різних спеціальностей дослідити зображення тильної сторони кисті руки й надати обґрунтований та об'єктивний висновок. З іншого боку, така кількість експертних спеціальностей із розглядуваного виду досліджень певною мірою свідчить про недосконалість чинної в Україні системи експертних спеціальностей.

References

- Dodatok 5 do Polozhennia pro Tsentralnu ekspertno-kvalifikatsiinu komisiiu pry Ministerstvi yustytzii Ukrainy ta atestatsiiu sudovykh ekspertiv : zatv. nakazom Min'iustu Ukrainy vid 03.03.2015 r. № 301/5 (zi zmin. ta dopov.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (data zvernennia: 25.02.2021) [in Ukrainian].
- Kovalov, K. M., Nizovtsev, Yu. Yu. (2006). *Identyfikatsiia osoby za fotohrafichnymy zobrazhenniamy kystei ruk* : metod. rek. Kyiv [in Ukrainian]
- Lohvynenko, A. O. (2017). Problemy vykorystannia daktyloskopichnoi informatsii v rozsliduvanni zlochyniv. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*.

- № 1. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_1_29 (data zvernennia: 25.02.2021) [in Ukrainian].
- Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen* : zatv. nakazom Min'iustu Ukrainy vid 08.10.1998 r. № 53/5 (zi zmin. ta dopov). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (data zvernennia: 25.02.2021) [in Ukrainian].
- Savchuk, T. I., Kostiukova, T. S., Hretskykh, I. A. (2020). Problemy ta perspektyvy kry-minalistychnoho doslidzhennia slidiv daktyloskopichnoho pokhodzhennia. *Pravo i bezpeka*. № 3 (78). DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.3.14> (data zvernennia: 25.02.2021).
- Sudovi ekspertyzy v protsesualnomu pravi Ukrainy* (2019): navch. posib. ; za zah. red. O. H. Ruvina. Kyiv [in Ukrainian].
- Yusupov, V. V. (2015). Slidy paltsiv ruk: istoriia vyvahlennia, fiksatsii, doslidzhennia. *Kry-minalistychnyi visnyk*. № 2. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_2_28 (data zvernennia: 25.02.2021) [in Ukrainian].

Ю. Ю. Низовцев

**Отдельные проблемные вопросы методического обеспечения
судебно-экспертных исследований
изображений тыльной стороны кистей рук**

С распространением систем видеонаблюдения и повышением их качества всё большее значение приобретает идентификация подозреваемых по таким видеозаписям. Учитывая необходимость ношения защитных масок, обусловленную требованиями карантина, не всегда можно провести идентификацию по изображениям лиц. Другим элементом внешности, обычно не прикрытым одеждой, являются кисти рук, а именно их тыльная сторона. Вместе с тем в методическом обеспечении экспертного исследования изображений кистей рук имеются некоторые пробелы. в статье рассмотрены отдельные проблемные вопросы научно-методического обеспечения судебно-экспертного исследования изображений тыльной стороны кистей рук. Упомянуты современные научные наработки в указанной области, а именно методические рекомендации «Идентификация личности по фотографическим изображениям кистей рук», подраздел 2.1.3 «Экспертиза следов тыльной стороны кисти руки» из учебного пособия «Судебные экспертизы в процессуальном праве Украины», а также методическое пособие, которое в настоящее время разрабатывает Украинский научно-исследовательский институт специальной техники и судебных экспертиз Службы безопасности Украины. Проведён анализ экспертных специальностей на предмет соответствия их рассматриваемому виду исследований. По результатам анализа сделан вывод, что исследование изображений тыльной стороны кистей рук в настоящее время одновременно соответствует нескольким экспертным специальностям. Также высказано мнение о несовершенстве современной системы экспертных специальностей в Украине.

Ключевые слова: криміналістика, судебна експертиза, дослідження зображень рук, експертна спеціальність, методичне забезпечення.

Yu. Nizovtsev

**Certain issues on methodical support of forensic examinations
of images on the dorsum of the hands**

With the proliferation of video surveillance systems and an increase in their quality, it is becoming increasingly important to identify suspects using these video recordings. Given the importance of wearing masks, due to quarantine requirements, identification by facial images is not always possible. The next element of an appearance, which is usually not covered by clothing, is the hands, namely their dorsum. At the same time, there are certain gaps in the methodological support of forensic examination of hand images. The article deals with certain problematic issues of scientific and methodological support as to forensic examination of images on the dorsum of the hands. Modern scientific developments in this area are indicated, namely guidelines: "Personal identification by photographic images of hands", subsection 2.1.3: "Examination of traces of the dorsum of the hand" taken from the textbook: "Forensic examinations in the procedural law of Ukraine" and a methodological manual which is now being developed at the Ukrainian Research Institute of Special Equipment and Forensic Science of the Security Service of Ukraine. The Expert specializations were analyzed for their compliance with the type of research under consideration. Based on the results of the analysis, it is concluded that the research of images on the dorsum of the hands now corresponds to several expert specializations at the same time. An opinion is also expressed about the imperfection of the modern system of expert specializations in Ukraine.

Keywords: criminalistics, forensic examination, examination of hand images, expert specialization, methodical support.

Надійшла до редколегії 26.03.2021 р.

Нізовцев Ю. Ю. Окремі проблемні питання методичного забезпечення судово-експертних досліджень зображень тильної сторони кистей рук. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 167—174. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.12>.